

MUHTASAR
TEFSİR TELİFİNDE YÖNTEM
Mısrî Tefsiri Örneği

Dr. Mustafa DİLSİZ

Emin Yayınları: 526

**Muhtasar Tefsir Telifinde Yöntem /
Mısırî Tefsiri Örneği**

Dr. Mustafa DİLSİZ

Editör

Muhammet Süheyb SÜLEYMAN

1.Baskı-Bursa, Aralık - 2023

Kapak

Rabia DİLSİZ

Baskı ve Cilt

E M İ N Y A Y I N L A R I

Fethiye Mah. Kırlangıç Sok. No: 2 Nilüfer/BURSA

Tel: (0224) 2422898, Fax: (0224) 2412569

www.eminyayinlari.com.tr

© Bütün yayın hakları anlaşmalı olarak Emin Yayınları'na aittir. Kitap, yayıncının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Muhtasar Tefsir Telifinde Yöntem /

Mısırî Tefsiri Örneği

Mustafa DİLSİZ

1. Tefsir 2. İslam 3. Din

ISBN: 978-625-6563-26-1

Sertifika No: 41427

*Filistinli mücahitlere, yetim ve öksüz kalan
masum çocuklara, evlatlarını yitiren
annelere ve tüm şehitlere...*

ÖNSÖZ

Allah kelâmı Kur'ân, Müslümanların sadece inanç sistematîğini oluşturan bir kitap değil, aynı zamanda onların hayatlarının her alanında kendilerine yol gösteren bir rehber niteliğindedir. Fakat Kur'ân'ın bu vasfından istifade edilebilmesi için onun doğru anlaşılması gerekmektedir. Bu amaçla tedvin döneminden itibaren birçok eser telif edilmiştir. Kur'ân'ın anlaşılmasına yönelik yazılan bu eserler zamanla muhteva ve metot açısından çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Her müfessir, gelenekten kopmadan kendi yaşadığı çağın sorunlarına cevap verebilmek için, bilgi birikimi, yaşadığı coğrafyanın kültürü, itikâdî ve amelî mezhebinin tesiri gibi beşerî özelliklerinin de etkisiyle Kur'ân'ı tefsir etmeye çalışmıştır.

Kur'ân'ı yorumlamak amacıyla yazılan türlerden biri de muhtasar tefsir kitaplarıdır. Bu eserlerden her birinin yazılmasının, genellikle müelliflerinin mukaddimelerinde belirttiği, farklı sebepleri olsa da tespit edebildiğimiz kadarıyla bu sebeplerin başında tefsir eserlerinin çok hacimli olması ve bazılarının içinde mevzû ve zayıf rivâyetler ile isrâiliyat gibi yanlış bilgileri ihtiva etmesi gelmektedir. Çalışmamızın konusunu teşkil eden Muhammed b. Ahmed ed-Dîbî el-Mısırî'nin *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm* isimli eseri de muhtasar olarak kaleme alınmış bir eserdir. Hacimce orta büyüklükteki bu el yazma eser hakkında Türkçe herhangi bir çalışma yapılmamış olması, bizi bu çalışmaya sevk etmiştir.

Çalışmamızın giriş bölümünde ihtisar kavramı üzerinde durduk. İhtisar kavramı ve bağlantılı diğer kavramları ele aldığımız bu kısımda genel olarak değişik ilim dallarında yapılan muhtasar eser telifi, özelde tefsirde ihtisar olgusunu irdeledik.

6 Muhtasar Tefsir Telifinde Yöntem

Araştırmamızın birinci bölümünde Mısırî Tefsiri'nin genel özellikleri tanıtıldıktan sonra Mısırî'nin tefsirinde başvurduğu genel ihtisar metodunu örnekler üzerinde inceledik.

İkinci bölümde *Mısırî Tefsiri*'nin, Kur'ân tarihi ve Kur'ân ilimlerine dair yöntemini vahiy, âyet ve sûre, Kur'ân'ın nüzûlü, Kur'ân'ın yazıyla tespiti cem'i ve istinsâhı, yedi harf ve kıraat, nâsîh-mensûh, aksâmü'l-Kur'ân, muhkem-müteşâbih, hurûf-u mukatta'a, i'câzü'l-Kur'ân, müşkilü'l-Kur'ân ve tekrârü'l-Kur'ân gibi konular üzerinde *Kurtubî Tefsiri*'yle mukayeseli olarak inceledik.

Üçüncü bölümde ise eserin rivâyet ve dirâyet yönü üzerinde durduk. Tefsirin rivâyet yönünü Kur'ân'ın Kur'ân'la, hadisle, sahabe ve tâbiîn sözüyle, kıraatle, esbâb-ı nüzûlle ve isrâiliyatla tefsirini inceleyerek; dirâyet yönünü ise dilbilimsel, fikhî, kelâmî ve tasavvufî açıdan ele alarak bu alanlardaki yöntemini ve muhtevasını ortaya çıkarmaya çalıştık.

Bu çalışma, 31.07.2023 tarihinde İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *Muhtasar Bir Eser Olarak Mısırî Tefsiri* adıyla savunduğumuz doktora tezimizin yeniden gözden geçirilerek eksik ve hataları giderilmiş halidir. Ayrıca daha önce bu tezden üretilmiş olan bir makaleden de yararlanılmıştır.

Çalışmanın hazırlanma sürecinde her türlü katkısı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Sevgi Tütün'e, yine desteklerinden benden esirgemeyen Dr. Mansur Teyfur, Dr. Alaaddin Salihoglu ve Doç. Dr. İskender Şahin'e ayrı ayrı teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Mustafa DİLSİZ
KÜTAHYA 2023

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
İÇİNDEKİLER	7
KISALTMALAR.....	13
GİRİŞ.....	15
İHTİSAR KAVRAMI.....	15
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI	17
II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	18
III. İHTİSAR OLGUSU VE TEFSİRDE MUHTASAR ..	19
A. İhtisar Kavramı ve Bağlantılı Kavramlar	21
1. İhtisarin Sözlük ve İstılâhî Manası.....	21
2. İhtisarla Bağlantılı Kavramlar.....	23
B. İhtisarin Sebepleri	31
C. Muhtasar Eser Telifine Yaklaşımlar	38
D. İhtisarin Olumlu ve Olumsuz Yönleri.....	43
1. İhtisarin Olumlu Yönleri	43
2. İhtisarin Olumsuz Yönleri.....	45
E. Muhtasar Tefsirin Mahiyeti ve Çeşitleri	48
1. Muhtasar Tefsirin Mahiyeti	48
2. Muhtasar Tefsir Çeşitleri	50
a. Özgün Muhtasar Tefsirler.....	50
b. Kaynak Eserler Üzerine Yazılan Muhtasar	
Tefsirler	50

BİRİNCİ BÖLÜM

MİSRÎ TEFSİRİ'NİN GENEL ÖZELLİKLERİ

(ESERİN GENEL ÖZELLİKLERİ EL YAZMA

NÜSHALARI VE ESERDE UYGULANAN İHTİSAR

YÖNTEMİNİN GENEL KAPSAMI)

I. MİSRÎ TEFSİRİ VE EL YAZMA NÜSHALARI.....	55
A. Muhtasar Bir Eser Olarak Mısrî Tefsiri	56
1. Eserin Mısrî'ye Aidiyeti.....	56
2. Eserin İsimlendirilmesi	60

3. Eserin Mukaddimesi	61	
4. Eserin Kaynakları	63	
a. Mısırî'nin Eser İsmi veya Müellif İsmi Zikrederek Nakilde Bulunduğu Kaynaklar	63	
b. Mısırî'nin Eser veya Müellif İsmi Zikretmeden Nakilde Bulunduğu Kaynaklar	66	
5. Eser Hakkında Yapılan Çalışmalar	68	
B. Eserin El Yazma Nüshaları	68	
II. MISRÎ'NİN ESERİNDE TAKİP ETTİĞİ		
GENEL İHTİSAR METODU		72
A. Kurtubî'nin Tefsirinde Takip Ettiği Genel		
Yöntem		72
1. Ayetleri "Meseleler" Şeklinde Ele Alması	74	
2. Âyetlerden Deliller Çıkarılması	74	
3. Tercihlerde Bulunması ve Kendi Görüşünü Aktarması.....	76	
4. Kaynak Gösterdiği Eserleri Müelliflerine Nispet Etmesi.....	80	
5. Kıssalarda Seçicilik ve İsrâiliyata Karşı Tutumu.....	81	
B. Mısırî'nin Kaynak Eserlerden Nakil Yöntemi.....		84
1. Mısırî'nin Kurtubî Tefsiri Temelinde İhtisar İşlemi.....		84
a. Mısırî'nin Kurtubî'nin Meselelere Ayırdığı Konulara Dair İhtisarı	84	
b. Mısırî'nin Kurtubî'nin Görüş ve Tercihlerine Dair İhtisarı.....	91	
2. Mısırî'nin Kurtubî Tefsiri Dışındaki Tefsir Eserlerine Dayalı İhtisar İşlemi		95
a. Beyzavî Tefsiri'nden Nakilde Bulunması	96	
b. Celâleyn Tefsiri'nden Nakilde Bulunması..	105	
c. Zemaşerî Tefsiri'nden Nakilde Bulunması	106	
d. Bekrî Tefsiri'nden Nakilde Bulunması	110	

e. Süyûtî'nin Dürrü'l-Mensûr İsimli Tefsiri'nden Nakilde Bulunması.....	111
3. Tefsir Eserleri Dışındaki Eserlerden İhtisar İşlemi.....	112
a. el-İtkân fî Ulûmî'l-Kur'ân'dan Nakilde Bulunması	112
b. Fethu'r-Rahmân bi-Keşfi mâ Yeltebisü fi'l-Kur'ân'dan Nakilde Bulunması.....	115
c. Diğer Kaynak Eserler'den Nakilde Bulunması	116
C. Mısıri Tefsirinde Metin Temelli İhtisar Uygulamaları.....	117
1. Nakledilen Metin Üzerinde İhtisar	118
a. Kaynak Eserden Naklettiği Metinden Cümleleri Düşürme.....	118
b. Kaynak Eserden Naklettiği Cümleleri İhtisar Etme	120
c. Farklı Kaynaklardan Yeni Metin Oluşturma	123
2. Görüş Rivâyet ve İstişhâd Kaynaklarının Aktarılmasında İhtisar	125
a. Görüş Sahiplerinin İsimleri ve Rivâyet Senedlerinde İhtisar	125
b. Görüş ve Rivâyetlerin Aktarılmasında İhtisar	130
c. İstişhâd Edilen Âyet ve Beyitlerin Nakledilmesinde İhtisar	137
D. "Fâide" Adı Altında Başlıklara Yer Vermesi...	142

İKİNCİ BÖLÜM

MISRÎ'NİN KUR'ÂN İLİMLERİNDE İHTİSAR YÖNTEMİ

I. KUR'ÂN TARİHİ İLE İLGİLİ BAZI KONULARDA İHTİSAR.....	149
--	-----

10 Muhtasar Tefsir Telifinde Yöntem

A. Vahiy	150
B. Âyet ve Sûre.....	158
1. Âyet	158
2. Sûre.....	166
C. Kur'ân'ın Nüzûlü.....	170
D. Kur'ân'ın Yazı ile Tesbiti Cem'i ve İstinsâhı ...	174
E. Mekkî ve Medenî.....	179
1. Mekkî ve Medenî Sûreleri Belirlemede Yöntem	179
2. Mekkî ve Medenî İlmine Göre Âyetlerin Tefsiri	185
F. Yedi Harf ve Kıraat	188
II. KUR'ÂN İLİMLERİNDE İHTİSAR	193
A. Nâsîh-Mensûh.....	194
1. Bakara Sûresi 106. Âyet Kapsamında Nesih Kavramı.....	195
2. Mensûh Olduğu Rivâyet Edilen Âyetlerle İlgili İhtisar	199
B. Aksâmü'l-Kur'ân.....	203
C. Muhkem-Müteşâbih.....	209
D. Hurûf-u Mukatta'a	216
E. İ'câzü'l-Kur'ân.....	224
F. Müşkilü'l-Kur'ân.....	229
G. Tekrârü'l-Kur'ân.....	238

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİVÂYET VE DİRÂYET YÖNÜNDEN

MİSRÎ TEFSİRİ

I. RİVÂYET YÖNÜNDEN MİSRÎ TEFSİRİ	247
A. Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri	248
B. Kur'ân'ın Hadis'le Tefsiri.....	256
C. Sahabe Sözüyle Tefsir.....	265
D. Tâbiîn Sözüyle Tefsir	272
D. Kıraatle Tefsir.....	277

E. Esbâb-ı Nüzûl ile Tefsir	282
F. İsrâiliyatla Tefsir	289
II. DİRÂYET YÖNÜNDEN MISRÎ TEFSİRİ	295
A. Dilbilime Dayalı Tefsir Metodu	296
1. Lügat	296
2. Sarf	304
3. Nahiv	309
4. Belâgat	317
a. Beyân	318
b. Meânî	324
c. Bedî'	331
B. Ahkâm Âyetlerinin Tefsiri	337
C. Kelâmî/ İtikadî Meselelerin Tefsiri	346
D. Tasavvufî Yorumlara Dayalı Tefsir	355
III. MISRÎ TEFSİRİ'NİN TENKÎT NOKTALARI	358
SONUÇ	361
KAYNAKÇA	367

